

ශ්‍රී ලංකාවේ බැංකු ක්‍රමයේ විකාශනය සහ වාණිජ බැංකු ක්‍රියාකාරීත්වය

ඊ.කේ මදනායක, ශාස්ත්‍රවේදී (විශේෂ) ආර්ථිකවිද්‍යා තෙවන වසර
erangakaushalya@gmail.com

සංකෙෂ්පය

ශ්‍රී ලංකාවේ මූල්‍ය ක්‍රමය, මූල්‍ය ආයතනය, මූල්‍ය වෙළෙඳපොළ, ගෙවීම් සහ පියවීම් පද්ධති ඇතුළත් අපරිවෘත්ත පද්ධතිය සහ නියාමන අධිකාරීන් ආදී සංරචක රැසකින් සමන්විත වුව ද මූල්‍ය ක්‍රමය නැතහොත් මූල්‍ය අතරමැදිකරණය කී පමණින් නිරායාසයෙන් ම බොහෝ දෙනෙකුගේ සිතට නැඟෙන්නේ අප ඵදිනෙදා ගනුදෙනු කරන, නිතර දෙවෙලේ, මඟ තොටේ දකින වාණිජ බැංකු වේ. ඊට හේතුව වාණිජ බැංකු කටයුතු අපේ දෛනික ජීවිතයේ කටයුතුවලට ඉතාමත් ම සමීප වන නිසා ය.

අපේ ඵදිනෙදා ජීවිතයේ කටයුතු පහසු කරමින් අපට අත්වැලක් වන වාණිජ බැංකුවලට ඇත්තේ ඉතා දීර්ඝ ඉතිහාසයකි. එය උත්පාදනය වූයේ මුදල් ව්‍යවහාරයට පිවිසීම හා එහි ව්‍යාප්තියත් සමඟ ඇති වූ සංකීර්ණතා ලිහිල් කර ගැනීමේ මාර්ගයක් ලෙසිනි. අවුරුදු සිය දහස් ගණනකට පෙර පැවති වාණිජ බැංකු ගනුදෙනු සරල ඒවා ලෙස අද අපට සිතිය හැකි වුවත් එවකට පැවති සමාජ ආර්ථික පසුබිම අනුව සිතා බලන විට එකවක් ආර්ථිකය තුළ ස්ථාපිත නොවූ නව ආයතනයක් සමාජගත කිරීම සඳහා මහජන විශ්වාසය දිනා ගැනීම එතරම් පහසු කටයුත්තක් නොවන්නට ඇත. එහි දී කළ නොයෙකුත් අත්හදා බැලීම් සාර්ථක වූ අවස්ථා මෙන් ම අසාර්ථක වූ අවස්ථා ද තිබේ. මිනිසුන් සිය දහස් ගණනක් ඒ සඳහා කැපවීම් කරන්නට ඇත. ඒ සියලු කැපකිරීම්වල සාර්ථක ප්‍රතිඵල අද අපි අත් විඳිමින් සිටිමු. භූකිති විඳිමින් සිටිමු. ඒ දිනෙන් දින ව්‍යාප්ත වන කාර්යක්ෂම වාණිජ බැංකු පද්ධතිය හරහා යි.

මෙසේ අපේ පුද්ගලික ජීවිතයේ කටයුතු පහසු කිරීම සඳහාත්, සමස්ත ආර්ථිකයේම මූල්‍ය කටයුතු සුමටවත්, කාර්යක්ෂමවත් කරගෙන යාම සඳහා උපකාරී වන බැංකු ක්‍රමයේ විකාශනය පිළිබඳවත්, වාණිජ බැංකු ක්‍රියාකාරීත්වය පිළිබඳවත්, සරල විස්තරයක් මෙම ලිපිය හරහා පැහැදිලි කෙරේ.

මුඛ්‍ය පද: මූල්‍ය අතරමැදිකරණය, වාණිජ බැංකු, මූල්‍ය වෙළෙඳපොළ

හැඳින්වීම

ශ්‍රී ලංකාවේ වත්මන් ස්වරූපයේ බැංකු කටයුතු පිළිබඳ ඉතිහාසය බ්‍රිතාන්‍ය යටත් විජිත පාලන සමය හා බැඳී පවතී. 1815 ලංකාව මුළුමනින් ම බ්‍රිතාන්‍යයේ යටත් විජිතයක් බවට පත් වීමෙන් පසු වැවිලි කෘෂිකර්මාන්තය මෙහි මුල්බැස ගත්තේ ය. ශ්‍රී ලංකාව වැවිලි කර්මාන්තයට ඉතාමත් යෝග්‍ය වූ බැවින් එතැන් සිට වැවිලිකරුවෝ විශාල වශයෙන් ශ්‍රී ලංකාවට සංක්‍රමණය වන්නට විය. ඒ අනුව ශ්‍රී ලංකාවේ මහා පරිමාණ වැවිලි කෘෂිකර්මයේ ආරම්භයේ දී එහි නිරත වූවෝ විදේශිකයෝ ය. වැවිලි ආර්ථිකයේ උන්නතිය උදෙසා ආරම්භ වූ බැංකු ක්‍රමය ද පූර්ණ වශයෙන් විදේශිකයන් අත රඳා පැවතිණි. එයින් දේශීය ව්‍යාපාරිකයන්ට සහනයක් නොවුණි. මෙයට පිළියමක් ලෙස 1939 අගෝස්තු 1 වන දින ලංකාවේ පළමු වන දේශීය වාණිජ බැංකුව ආරම්භ විය.

ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකුවේ මූලික අරමුණු වන ආර්ථික සහ මිල ස්ථායීතාව සහ මූල්‍ය ක්‍රමයේ ස්ථායීතාව තහවුරු කිරීම සඳහා මහ බැංකුව විසින් ගනු ලබන පියවරවල දී මූල්‍ය අතරමැදිකරණය හරහා වාණිජ බැංකු තීරණාත්මක කාර්යභාරයක් ඉටු කරයි. වාණිජ බැංකුවලට සිය ගනුදෙනුකරුවන්ගේ තැන්පත් මුදල් පදනම් කර ගනිමින් ණය දීම මගින් මුදල් මැවීමට හැකියාව ඇත. එය මුදල් සැපයුම පුළුල් වීමට බලපා යි. එහෙත් වාණිජ බැංකුවලට තැන්පත් මුදල් මුළුමනින් ම මේ සඳහා යොදා ගැනීමට හැකියාවක් නැත. ඒ ඔවුන් තම තැන්පතු වගකීම්වලින් යම් නිශ්චිත ප්‍රතිශතයක් සංචිතයක් වශයෙන් ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකුවේ තැන්පත් කළ යුතු නිසා ය. එය ව්‍යවස්ථාපිත සංචිතය ලෙස හැඳින්වේ. එමෙන්ම ප්‍රතිපත්ති පොලී අනුපාත යොදා ගනිමින් මහ බැංකුව වෙළෙඳපොළ ද්‍රවශීලතාව පාලනය කිරීමේ දී ද වාණිජ බැංකු ඉටු කරන කාර්යභාරය සුවිසල් ය. මේ නිසා මූල්‍ය ක්‍රමය තුළ වාණිජ බැංකුවල කාර්යභාරය කැපී පෙනේ.

බැංකු සහ බැංකු නොවන ආයතන රැසක් මූල්‍ය ක්‍රමය තුළ ඇති නමුදු එහි සමස්ත වත්කම්වලින් අඩකටත් වඩා බැංකු අංශය නියෝජනය කරයි. එයින් බලපත්‍රලාභී වාණිජ බැංකුවල නියෝජනය 46% ක් පමණ වේ. බැංකු අංශයේ වත්කම්වලින් බලපත්‍රලාභී වාණිජ බැංකුවල නියෝජනය 84% කට ආසන්න ය.

මහ බැංකුවේ නියාමනයට හා අධීක්ෂණයට යටත් වන තැන්පතු භාරගන්නා මූල්‍ය ආයතනවල තැන්පතු වටිනාකමින් 97% කටත් වැඩි ප්‍රමාණයක් සඳහා දායක වන්නේ බැංකු ආයතන යි. වාණිජ බැංකුවල පමණක් දායකත්වය 77% කි. එමගින් පැහැදිලි වන්නේ මහජනයා වාණිජ බැංකු කෙරෙහි කොතරම් විශ්වාසයක් තබා ඇත් ද යන්න යි. සමස්ත ආර්ථිකයට ම ද්‍රවශීලතාව සැපයීමට තරම් ධාරිතාවක් බැංකු අංශය සතු වේ. එයින් වාණිජ බැංකුවලට ඇති හැකියාව කැපී පෙනේ. මේ නිසා මූල්‍ය ක්‍රමයේ ස්ථායීතාව සඳහා කාර්යක්ෂම, විශ්වාසදායී වාණිජ බැංකු ක්‍රමයකින් ඉටුවන්නේ සුවිසල් මෙහෙයකි.

සෑම බැංකුවක් ම මුදල් සමඟ කටයුතු කරයි. එසේ වුව ද ඒවායේ කාර්යයන් එකිනෙකට වෙනස් වේ. ඇතැම් බැංකු තැන්පත්කරුවන්ගේ මුදල් ආයෝජනය කොට ඔවුන්ට ඉහළ පොලියක් ගෙවයි. ඇතැම් බැංකු කර්මාන්ත සඳහා ප්‍රාග්ධනය සපයයි. නිශ්චල දේපල මිල දී ගැනීම සඳහා ණය සපයන බැංකු ද වේ. මේ නිසා සියලු ම බැංකු වාණිජ බැංකු, ඉතිරි කිරීමේ බැංකු, සංවර්ධන බැංකු, උකස් බැංකු, සමූපකාර බැංකු ලෙස ඒවා ඉටු කරනු ලබන කාර්යයන් අනුව බෙදා දැක්විය හැකි ය. මේවා අතුරින් වාණිජ බැංකු සහ ඒවායේ මූල්‍ය අතරමැදිකරණය සිදුවන්නේ කෙසේ ද යන්න පිළිබඳව විග්‍රහ කිරීම මෙම ලිපියේ අරමුණ වේ.

බැංකු ක්‍රමයේ ආරම්භය හා විකාශනය

බැංකු ක්‍රමය අද පවතින තත්වයට ළඟා වීමට එතරම් කලක් ගත වී නොමැති අතර, මිනිසා විවිධ යුග පසු කරමින් ගොවි යුගයට එළඹ එහි ස්ථාවර තත්වයකට පත්වීමත් සමඟ බැංකු ක්‍රමයක මුල් බිජය දැකගත හැකි විය. මිනිසා ගොවිතැනට හුරු වී ස්ථීර පදිංචි ස්ථානයකට හුරු වී වත්කම් රැස් කර ගැනීමට තරම් දියුණු තත්වයකට පත්වීමත් සමඟ විවිධ අවශ්‍යතා සඳහා තැනකින් තවත් තැනකට සංක්‍රමණය වීමට ඔවුන්ට සිදු විය. ගමන් බිමන්වල දී මිනිසුන්ට තමා සතු වටිනා ද්‍රව්‍ය ඔසවා ගෙන එහා මෙහා ගෙන යාමට සිදු වූයේ ඒවායේ ආරක්ෂාව පතා යි. මෙය ඉතා මහත්සි සහගත දෙයක් වූ නිසා

තමා සතු වත්කමක් තමන් නැවත පැමිණෙන තෙක් සුළු ගෙවීමකට යටත්ව කිසිවෙකු ළඟ තබා යැමට මිනිසා මූලින් උත්සුක විය. මෙය තවදුරටත් වර්ධනය වූ නිසා තමා සතු රන් කාසි ආරක්‍ෂාකාරී ලෙස රන්කරුවා ළඟ තබා යැමටත් ඒ සඳහා ඔහුට කිසියම් වූ මුදලක් ගෙවීමටත් සිදුවිය. 14 වන සියවසේ දී ඉතාලියේ හා ඇමෙරිකා එක්සත් ජනපදයේ මෙම ක්‍රමය ක්‍රියාත්මක වී ඇති අතර, රන්කරුවන් මෙය ව්‍යාපාරික ලෙස ඉතා දියුණු මට්ටමකින් පවත්වාගෙන ගොස් තිබේ. විශේෂයෙන් ම 17 වන ශත වර්ෂයේ දී ඉංග්‍රීසි රන්කරුවන් භාවිතා කළ මූල්‍ය ක්‍රම වත්මන් සාම්ප්‍රදායික බැංකු ක්‍රමවලට සමාන වේ (Microsoft Encarta Encyclopedia, 2002). ඔවුන් ළඟ තබා ගන්නා මුදල් ණයට දීම, පොරොන්දු නෝට්ටු මත ණය ලබාදීම ආදී කටයුතු සිදු කර ඇත.

ඉහත ක්‍රමයන් දියුණුවට පත් වෙමින් 17 වන සියවස මුල් භාගයේ දී මුදල් හුවමාරුව හා ණයට දීම ජාත්‍යන්තර වෙළෙඳාමක් ලෙස ඉතාලිය තුළ සිදු කළ බවට සාක්‍ෂි වේ. 17 වන සියවස අග භාගය වන විට නවීන බැංකු ක්‍රමයේ මූලාරම්භය දැකගත හැකි වූ අතර, එලෙස බිහි වූ ප්‍රථම බැංකුව ලෙස 1656 දී ස්වීඩනයේ Risk Bank බිහි වීම හඳුනාගත හැකි ය. ඉන් පසුව වැදගත් සංධිස්ථානයක් ලෙස 1694 දී එංගලන්තයේ Bank of England ඇති වීම දැක්විය හැකි අතර, 1844 දී ආඥා පනත මගින් මුදල් නෝට්ටු නිකුත් කිරීමේ බලය මෙම බැංකුවට හිමි විය. එමෙන් ම මෙම එංගලන්ත බැංකුව 1946 දී එරට මහ බැංකුව බවට පරිවර්තනය වෙමින් එංගලන්තයේ සියලු වාණිජ බැංකු මෙහෙයවීමේ බලය ලබාගන්නා ලදී (නන්දසේන, 1993). පෙඩරල් රජයක පළමු බැංකුව 1791 දී Bank of USA නමින් ඇමෙරිකා එක්සත් ජනපදයේ පිලබෙල්ෆියා හි පිහිටුවනු ලැබී ය. 1805 වන විට එහි ශාඛා 8 ක් දක්වා ව්‍යාප්ත විය (Microsoft Encarta Encyclopedia, 2001).

ලෝක ඉතිහාසයේ වාණිජ බැංකුවල ව්‍යාප්තිය හා වර්ධනය 1816-1936 අතර කාලයේ සිදු වී තිබේ. Free Banking යන අදහස මේ කාලයේ ක්‍රියාත්මක වූ අතර, බැංකුවක් ආරම්භ කිරීමේ අණපනත්වලට යටත්ව ඕනෑම අයෙකුට බැංකුවක් ආරම්භ කිරීමේ හැකියාව ඇමෙරිකානු ව්‍යවස්ථාපිත කොන්දේසි මගින් ම ලබාදෙන ලදී. මෙම වාණිජ බැංකු ඉතිහාසයේ වැදගත් සංධිස්ථානයක් ලෙස 1864 ජාතික බැංකු පනත හා 1933 හා 1935 ජාතික බැංකු පනත් ඇමෙරිකාව තුළ බිහිවීම දැක්විය හැකි ය. මෙම පනත් බැංකු කටයුතුවල විශාල වෙනස්කම් ඇති කිරීමට සමත් විය.

ශ්‍රී ලංකාව තුළ බැංකු ආරම්භය සලකන විට දහනව වන සියවසේ දෙවන භාගය දක්වා ලංකාව තුළ ක්‍රියාත්මක වූ විධිමත් බැංකු ක්‍රමයක් ගැන අසන්නට නොලැබේ. පුරාණයේ පටන්ම මුදල් හුවමාරුව, ජාත්‍යන්තර වෙළෙඳාම, නාවික ගමනාගමය, භාණ්ඩ හුවමාරුව වැනි ව්‍යාපාරික කටයුතු සඳහා ශ්‍රී ලංකාව සම්බන්ධ වූ බවට ඓතිහාසික සාධක වේ. බැංකු ක්‍රමය ගැන සලකන විට ලංකාවේ පැවති ධාන්‍ය බැංකු ක්‍රමයක් පිළිබඳව තෝනිගල් සෙල් ලිපියේ සඳහන් වන අතර, ක්‍රිස්තු පූර්ව 200 හා ක්‍රිස්තු වර්ෂය අතර කාලයට අයත් කාසි ද තිබුණු බව සොයාගෙන ඇත (සිරිවීර, 2001). 19 වන සියවසට පෙර ලංකාවේ පැවති වෙළඳ බැංකු ක්‍රමයක් ලෙස නෝට්ටු, කොට්ටෙයි වෙට්ටියාර් වෙළෙඳ බැංකු ක්‍රමය අපට හඳුනාගත හැකි අතර, මෙය ඉන්දියාවත් ලංකාවත් අතර වෙළෙඳ බඩු හුවමාරුව හා සම්බන්ධ මුදල් හුවමාරු කටයුතු සිදු කර තිබේ (නන්දසේන, 1993).

ශ්‍රී ලංකාවේ විධිමත් බැංකු ක්‍රමයක් ගැන මුලින් ම දැකගත හැකි වන්නේ යටත්විජන යුගයේ දී ය. ඔවුන් විසින් බිහි කළ මුල් ම බැංකුව 1828 දී ආරම්භ කළ මහනුවර බැංකුව යි. නමුත් මෙම විදේශීය බැංකුවල දේශීය ශාඛා ලෙස බිහි වූ බැංකු ක්‍රම එතරම් දිගු කාලීන ජීව කාලයකට හෝ දැඩි සාර්ථකත්වයකට හිමිකම් කී ඒවා නොවී ය.

ලංකාවේ දේශීය බැංකු ක්‍රමයේ සංධිස්ථානයක් වූයේ 1938 අංක 53 දරන ලංකා බැංකු පනත මගින් ලංකා බැංකුව පිහිටුවීම යි. ඉන්පසු 1961 දී මහජන බැංකුව පිහිටුවීම දේශීය බැංකු ක්‍රමය වෙනත් මගකට යොමු කිරීමට සමත් විය. මෙරට සාමාන්‍ය ජනතාව අතර බැංකු කටයුතු පිළිබඳ හුරුපුරුදුකම් ඇති කිරීමට බෙහෙවින් ඉවහල් වූ බැංකුවක් වන්නේ මහජන බැංකුව යි. 1977 විවෘත ආර්ථික ප්‍රතිපත්තිය ශ්‍රී ලංකාවට හඳුන්වා දීමෙන් පසු පෞද්ගලික බැංකු මෙන්ම විදේශීය බැංකු බිහිවීමේ ප්‍රවණතාවක් දක්නට ලැබුණි. තව ද, 1977 පසුව විවෘත වෙළෙඳ ප්‍රතිපත්තියත් සමඟ දිගුකාලීන ණය අවශ්‍යතාවන් වර්ධනය වූ අතර, මේ සඳහා වාණිජ බැංකු වැඩි අවධානයක් යොමු කළේ ය. 1977 දී උකස් බැංකුව ලෙස නියාමක බැංකුවක් ආරම්භ කරන ලදී. 1979 පසුව බැංකු කටයුතු සංවර්ධනයෙහිලා පිහිට වූ විදේශීය ව්‍යවහාර මුදල් බැංකු ක්‍රමය 1979 අංක 380 දරණ මහබැංකු වක්‍රලේඛනයක් මගින් ආරම්භ විය. 1985 දී මහබැංකුව විසින් කුඩාපරිමාණ කර්මාන්ත, ගෘහස්ථ කර්මාන්ත, ධීවර කටයුතු හා ග්‍රාමීය ප්‍රදේශවල කුඩා ව්‍යාපාර ආදියට පහසුකම් සැපයීම අරමුණු කරගෙන ප්‍රාදේශීය සංවර්ධන බැංකු ආරම්භ කළේ ය. පසුව මේවායේ ශාඛාවන් දිස්ත්‍රික්ක කිහිපයක් තුළ ආරම්භ කරන ලදී. 1994 වන විට රට පුරා ප්‍රාදේශීය ග්‍රාමීය සංවර්ධන බැංකු 17 ක් ශාඛා 169 කින් යුක්තව ක්‍රියාත්මක විය. මේ අතර 1987 දී සී/ස සම්පත් බැංකුව හා 1988 වර්ෂයේ දී සී/ස සෙලාන් බැංකුව ආරම්භ කරන ලදී.

මේ වන විට ආසියාවේ බොහෝ රටවල මූල්‍ය ක්‍රමයන් වෙනස් වන ලෝක මූල්‍ය ක්‍රමයට සමරූපීව ප්‍රතිශෝධනය කර තිබුණි. 1990 දී ශ්‍රී ලංකාවේ ද බැංකු හා මූල්‍ය අංශයේ ප්‍රතිසංස්කරණ සිදු කළ අතර අන්තර්ජාතික ගිණුම් රෙගුලාසි හා ප්‍රාග්ධන ප්‍රමාණවත්භාවය, සම්බන්ධමානක හඳුන්වා දීම, පෞද්ගලික බැංකු පිහිටු වීමට අවසර දීම, සංචිත අවශ්‍යතා සම්බන්ධ ලිහිල්කරණය හා ප්‍රතිමූල්‍ය පහසුකම් අදියර ගත කිරීම මෙයට ඇතුළත් විය. මීට අමතරව බැංකුවල ප්‍රාග්ධනය හා ශ්‍රම ඵලදායීතාව ඉහළ නැංවීම, ශාඛා ව්‍යාප්තිය වේගවත් කිරීම, බැංකුවල යටිතල පහසුකම් වර්ධනය කිරීම, ආයෝජන විවිධාංගීකරණය, නවීන නිපයුම් හා සේවාවන් ගණුදෙනුකරුවන්ට හඳුන්වාදීමත් මේ යටතේ පරිගණක තාක්ෂණය, ස්වයංක්‍රීය මුදල් යන්ත්‍ර, අන්තර්ජාල බැංකු පහසුකම් වැනි නවීන සේවාවන් හඳුන්වාදීම වැනි කාර්යන්වල බැංකු නිරත වී සිටියේ ය. 1996 වර්ෂයේ දී සී/ස යුනියන් බැංකුව හා සී/ස පෑන් එජියා බැංකුව ආරම්භ කළේ ය. මීට අමතරව 1997 දී ප්‍රමුඛ බැංකුව ආරම්භ කළ අතර මෙහි මූල්‍ය තත්වය දුර්වල වීම නිසා එහි කටයුතු 2002 ඔක්තෝම්බර් මාසයේ දී මහබැංකුව විසින් අත්හිටුවන ලදී.

2000 වර්ෂය වන විට මෙතෙක් පැවති සාම්ප්‍රදායික වාණිජ බැංකු ව්‍යාපාරය තාක්ෂණිකමය ලෙස මෙන්ම නවීන ශිල්ප ක්‍රම ඔස්සේ වර්ධනය වීම දැක ගත හැකි ය. ගෝලීයකරණ අභියෝග හමුවේ මූල්‍ය ලිහිල්කරණය, තාක්ෂණික වෙනස්වීම් හා

සංකීර්ණ මූල්‍යමය නිපැයුම් හඳුන්වා දීම හේතු කරගෙන නවීන ලෝකයේ මූල්‍යකරණය හා තරඟ කිරීමට නව වාණිජ බැංකු ක්‍රමයට සිදුව තිබුණි. නැෂනල් මර්කන්ටයිල් බැංකුව හෙවත් මර්ක් බැංකුව 2000 මැයි මස දී ආරම්භ කළේ ය. මෙය ආරම්භ කර වසර තුනක් ගත වන විට එනම් 2003 වර්ෂයේ දී DFCC බැංකුව විසින් පවරා ගන්නා ලදී. මීට අමතරව 2005 වර්ෂයේ දී සුළු හා මධ්‍ය පරිමාණ කර්මාන්තකරුවන් සඳහා ණය ලබා දීමට SME බැංකුව පිහිටවනු ලැබූ අතර මෙහි කටයුතු ද 2007 වර්ෂයේ දී රාජ්‍ය අනුග්‍රහය යටතේ පිහිටවනු ලැබූ විශේෂිත බැංකුවක් වූ ලංකාපුත්‍ර බැංකුවට පවරා ගන්නා ලදී.

2010 වර්ෂය වන විට ශ්‍රී ලංකාව තුළ ක්‍රියාත්මකවන බැංකු ප්‍රධාන වශයෙන් බලපත්‍රලාභී වාණිජ බැංකු, බලපත්‍රලාභී විශේෂිත බැංකු හා වණික් බැංකු ලෙස කොටස් තුනක් යටතේ ක්‍රියාත්මක විය. මෙහි දී බලපත්‍රලාභී බැංකු ලෙස දේශීය රාජ්‍ය බැංකු, දේශීය පෞද්ගලික වාණිජ බැංකු හා විදේශීය වාණිජ බැංකු සලකනු ලබයි. බලපත්‍රලාභී වණික් බැංකු ලෙස සලකනු ලබන්නේ සංවර්ධන හා ඉතිරිකිරීමේ බැංකුය.

වාණිජ බැංකු

වාණිජ බැංකුවක් යනු ජංගම ගිණුම්, කාලීන හා ඉතිරි කිරීමේ ගිණුම්, ව්‍යාපාරික සහ පුද්ගල ණය සහ අනෙකුත් විවිධ වූ මූල්‍ය සේවා සපයනු ලබන මූල්‍ය ආයතනයකි. එය අනෙකුත් බැංකුවලින් වෙනස් වන්නේ ජංගම ගිණුම් පවත්වාගෙන යාම සහ විදේශ විනිමය කටයුතුවල නිරත වීම නිසා ය. වාණිජ බැංකුවක අයිතිය රජයට හෝ පෞද්ගලික අංශයට හිමි වන අතර, ඒවා මූලික වශයෙන් ම ලාභ ඉපයීමේ අරමුණින් පවත්වාගෙන යනු ලබයි. මෙහි ප්‍රධාන අරමුණ වන්නේ මහජනතාවගෙන් තැන්පතු ලබා ගැනීමත් ඔවුන්ට ණය ලබා දීමත් ය. බැංකුවක මුදල් තැන්පත් කළ විට එම මුදල් එම බැංකුවේ වගකීමක් බවට පත් වේ. තැන්පත්කරු ඉල්ලූ අවස්ථාවක දී ඔහු හෝ ඇයට තැන්පත් කළ මුදල් ආපසු ලබා දීම බැංකුව සතු වගකීමක් වේ. එම නිසා බැංකුව තැන්පතු ලබා ගතහොත් බැංකුව සතු වගකීම් ඉහළ ගොස් බැංකුව ණයකරුවෙකු බවට පත් වේ. අනෙක් අතට බැංකුවක් තමන්ගේ ගනුදෙනුකරුවන්ට ණය දීමෙන් වත්කම් බිහි කර ගනු ලබයි.

මෙසේ ණය දීමේ දී ඒ සඳහා පොලියක් ද බැංකුව විසින් අය කරගනු ලබයි. මෙය බැංකුවේ ප්‍රධාන ආදායම් මූලාශ්‍රය වේ. මෙසේ බැංකුවක් ණය දීමේ දී එහි වත්කම් ප්‍රමාණය ඉහළ යාමක් පෙන්නුම් කරයි. එවිට බැංකුව ණය හිමියා බවට පත් වේ. මෙසේ ගිණුම් හිමියාගේ තැන්පතු මුදල් නිසියාකාරව කළමනාකරණය කිරීම බැංකුව සතු වගකීමක් වේ. තව ද ණය සහ අත්තිකාරම්, ඒක්ෂණ මුදල්, වට්ටම් කළ හෝ මිල දී ගත් බිල්පත්, රජයේ සුරැකුම්පත්වල කළ ආයෝජන, කොටස් ණයකර, බැඳුම්කර හා රත්රන්, ස්ථාවර වත්කම් වැනි දෑ වාණිජ බැංකුවක වත්කම් වේ. එහි වගකීම් වන්නේ කොටස් ප්‍රාග්ධනය, තැන්පතු, සංචිත, වෙනත් බැංකුවලින් ලබාගත් ණය වැනි දේවල් ය.

ද්‍රවශීලතාව මෙන්ම ලාභදායීත්වය ද බැංකුවක් පවත්වා ගෙන යා යුතු ය. තැන්පත්කරුවන් වෙනුවෙන් ඇති ව්‍යවස්ථාපිත වගකීම් සඳහා ද්‍රවශීලතාව පවත්වාගෙන යා යුතු වේ. බැංකුවක පැවැත්මක් සඳහා ලාභදායීත්වය පවත්වාගෙන යා යුතුය. තැන්පත්කරුවන්ගේ ඉල්ලීම් සපුරාලීමට මෙන් ම ඔවුන්ගේ තැන්පතු හා අනෙකුත් ආයෝජන මඟින් ලාභ ඉපයීමට බැංකුවක් තමන්ගේ ආයෝජන කළඹ පවත්වාගෙන යා

යුතුය. බැංකුවක ද්‍රවශීලතාව සාධක කිහිපයක් මගින් තීරණය කරනු ලබයි. බැංකුවක් තම සංචිතවලින් කොටසක් මහ බැංකුවේ තැන්පත් කළ යුතුය. එය ව්‍යවස්ථාපිත සංචිත අනුපාතය වේ. මෙම අනුපාතය මහ බැංකුව විසින් තීරණය කරනු ලබයි. මෙම ව්‍යවස්ථාපිත සංචිත අනුපාතිකය ඉහළ දැමීමෙන් ද්‍රවශීලතාව පහළ දැමිය හැකි වේ. මෙසේ බැංකුවක ද්‍රවශීලතා සංචිත අවශ්‍යතාව තීරණය කරනු ලබන්නේ මහජනයා බැංකු සමඟ ගනුදෙනු කරන ආකාරය අනුව ය. ඒ අනුව මුදල් හෝ ණය උපකරණ භාවිතය මුදල්වලට ඇති ඉල්ලුම තීරණය කරයි. එසේම බැංකුවක් තම ආයෝජන සිදු කරන ආකාරය අනුව එහි ලාභදායීත්වය තීරණය කරයි. එනම් බැංකුවක් තම මුදල් ලාභ ඉපයීම සඳහා විවිධ ආකාරයෙන් ආයෝජනය කරීමයි. මෙය ආයෝජන කළඹ කළමනාකරණය යි. ලාභ ලබන අතරතුර තැන්පතුකරුවන්ට තම වගකීම් ඉටු කිරීමට අවශ්‍ය වන අවම ද්‍රවශීලතාව තබාගත හැකි අයුරින් බැංකුවක් තම ආයෝජන කළඹ මනා ලෙස කළමනාකරණය කළ යුතු ය.

වාණිජ බැංකු සතු කාර්යභාරය

යම්කිසි පුද්ගලයෙක් හෝ ආයතනයක් හෝ එක් මූලාශ්‍රයකින් ලබාගත් මුදල් වෙනත් මූලාශ්‍රයකට ආයෝජනය කිරීම, අරමුදල් රැස් කිරීම හෝ සම්පත් මිල දී ගැනීම සඳහා ණයට ලබාදීමේ ක්‍රියාවලිය මූල්‍ය අතරමැදිකරණය ලෙස හැඳින්වේ. මෙම ක්‍රියාවලිය ආර්ථිකයකට අතිවිශාල මෙහෙයක් ඉටු කරයි. එමෙන්ම ඒ සඳහා වාණිජ බැංකු ඉතා වැදගත් භූමිකාවක් නිරූපණය කරමින් එකිනෙකට වෙනස් වූ කාර්යයන් රාශියක් ඉටු කරයි. මෙම කාර්යයන් කෘෂිකාර්මික, කාර්මික, වෙළෙඳ වැනි අංශ ගණනාවක මූල්‍ය අවශ්‍යතා සපුරාලන බැවින් එය ආර්ථිකයක වර්ධනයට විශාල වශයෙන් දායක වෙයි. වාණිජ බැංකුවක කාර්යයන් ප්‍රධාන කොටස් 3 කට බෙදා වෙන් කළ හැකි ය. ඒ ප්‍රධාන, නියෝජිත සහ පොදු උපයෝගිතා කාර්යයන් වශයෙනි. තවද, සේවාදායකයින් වෙනුවෙන් වත්කම් සහ වගකීම් බිහි කිරීම, අරමුදල් කළමනාකරණය, මූල්‍ය උපදේශන සේවා සැපයීම, කොටස් නිකුතු ප්‍රාරක්ෂණය, මූල්‍ය ආයතන ඒකාබද්ධ කිරීම හා අත්කර ගැනීම බැංකු විසින් කරනු ලබන අනෙකුත් සේවා වේ. කෙසේ වෙතත් වාණිජ බැංකුවක ප්‍රධාන කාර්යයන් 2 කි. එනම් තැන්පතු භාර ගැනීම හා ණය ලබාදීම යි.

1. තැන්පතු බාර ගැනීම

මහජනතාවගේ තැන්පතු ලබා ගැනීම වාණිජ බැංකුවක ඇති වැදගත්ම කාර්යය යි. සමාජයේ විවිධ පුද්ගලයින් සහ ආයතන ඔවුන්ගේ අවශ්‍යතා සහ ආර්ථික තත්ත්ව අනුව තමාට ඉතිරි කළ හැකි යම් මුදලක් වේ නම් එම මුදල් බැංකුවක තැන්පත් කරයි. මෙම තැන්පත් කිරීම් වර්ග තුනක් යටතේ සිදු කෙරේ. ඒවා නම් ජංගම තැන්පතු (Current Deposits), ඉතිරි කිරීමේ තැන්පතු (Savings Deposits) සහ ස්ථාවර තැන්පතු (Fixed Deposits) වේ.

ජංගම තැන්පතු හැඳින්වීමට ඉල්ලුම් තැන්පතු (Demand Deposits) යන්න ද භාවිතා කරයි. තමන්ට අභිමත පරිදි ඕනෑම වේලාවක තම මුදල් ආපසු ගැනීමට සහ තැන්පත් කිරීමට ජංගම ගිණුම් හිමියන්ට හැකියාවක් තිබීම එයට හේතුව යි. මුදල් වෙනුවට වෙක්පත් මගින් ගනුදෙනු කිරීමේ හැකියාව ඇත්තේ ජංගම ගිණුම් හිමියන්ට පමණි. වෙක්පත් භාවිතය ආරක්ෂාකාරී බවින් මුදල්වලට වඩා ඉහළ ය. ජංගම ගිණුම් සඳහා

පොලියක් ගෙවීමට බැංකු බැඳී නො සිටී. ඉල්ලු විට ආපසු ගෙවීම සඳහා ජංගම ගිණුම්වල ඇති තැන්පතු මුදල් ප්‍රමාණය සෑමවිට ම බැංකුවක් තමන් ළඟ තබා ගැනීම මෙයට හේතු වේ. බැංකු හරහා විශාල ප්‍රමාණයෙන් ගෙවීම් කටයුතු කරනු ලබන ව්‍යාපාරිකයන් සහ පුද්ගලයින් මෙවැනි ජංගම තැන්පතු ගිණුම් භාවිතා කරයි. බැංකුව විසින් මෙම තැන්පතු ගිණුම් හිමියන් වෙත ඉටු කරනු ලබන සේවා සඳහා අමතර ගාස්තුවක් අය කරයි. එසේම වෙක්පතක් බැංකුවකින් ප්‍රතිකේෂප වූ විට දී ද ඒ සඳහා සේවා ගාස්තුවක් අය කරයි. වෙක්පතක් ප්‍රතිකේෂප වීමට කරණු කීපයක් බලපායි. වෙක්පත සඳහා ගෙවීමට එය නිකුත් කරන ලද පුද්ගලයාගේ ජංගම ගිණුමේ ප්‍රමාණවත් තරම් ශේෂයක් නොතිබීම, ආදර්ශ අත්සනට වඩා වෙනස් වීම, ඉලක්කමෙන් හා වචනයෙන් ලියා ඇති මුදල් ප්‍රමාණයේ වෙනසක් තිබීම ඉන් කිහිපයකි. සෑම මසකම කරන ලද ගනුදෙනුවල විස්තරයක් අඩංගු ගිණුම් ප්‍රකාශනයක් එම මස අවසානයේ දී ගිණුම්හිමියා වෙත බැංකුව නිකුත් කරනු ලබයි.

බොහෝ විට ඉතිරිකිරීම් තැන්පතුවක මුදල් තැන්පත් කරන්නේ වැටුප් ලබන්නන්, ස්ථිර ආදායම්කරුවන් සහ අඩු ආදායම්ලාභීන් ය. මෙම තැන්පතුවක ඕනෑ ම වේලාවක මුදල් තැන්පත් කළ හැකි අතර, තැන්පත්කරුට මුදල් අවශ්‍ය වූ ඕනෑ ම විටක නැවත මුදල් ලබා ගත හැකි ය. එසේ වුව ද එක් වරකට හෝ සතියකට ආපසු ලබා ගත හැකි මුදල් ප්‍රමාණය සීමා සහිත ය. ඉතිරිකිරීමේ තැන්පතු සඳහා බැංකුව පොලියක් ගෙවනු ලබයි. පොලී ගෙවීම සෑම මසකම නිශ්චිත දිනක දී සිදු කරන අතර, තැන්පතුවේ ඇති බැර ශේෂයට පොලිය ගණනය කරයි. එහෙත් සමහර බැංකු දෛනික ශේෂය අනුව මාසික ව පොලිය ගණනය කරයි. මෙම තැන්පතුවක පොලී අනුපාතය ස්ථාවර තැන්පතුවක පොලී අනුපාතයට වඩා පහළ මට්ටමක පවතී. මේවා තනි පුද්ගලයෙකුට පුද්ගලික ගිණුමක් වශයෙන් ද ව්‍යාපාරයක් සඳහා ව්‍යාපාරික ගිණුමක් වශයෙන් ද එසේ නැතහොත් පුද්ගලයින් දෙදෙනෙකු හෝ කිහිප දෙනෙකු එකතු වී බද්ධ ගිණුමක් ලෙස ද ආරම්භ කළ හැකි ය.

ස්ථාවර තැන්පතුවක් කාලීන තැන්පතු (Time Deposits) යන නමින් ද හැඳින් වේ. විශේෂිත කාල සීමාවක් සඳහා දෙන ලද පොලී අනුපාතයකට ගනුදෙනුකරුවෙකුට ස්ථාවර තැන්පතුව ක මුදල් තැන්පත් කළ හැකි වීම එයට හේතුව යි. මෙහි දී තැන්පත්කරුගේ නම, තැන්පත් කළ මුදල් ප්‍රමාණය, මුදල් තැන්පත් කරනු ලබන කාල සීමාව, ඒ සඳහා ගෙවනු ලබන පොලී අනුපාතය වැනි තොරතුරු අඩංගු තැන්පතු සහතිකයක් ගනුදෙනුකරුට නිකුත් කරයි. තැන්පතුවේ කල් පිරෙන දිනයට පෙර එහි ඇති මුදල ආපසු ලබා ගන්නේ නම් ගනුදෙනුකරුට ඒ වෙනුවෙන් දඩයක් ගෙවීමට සිදුවේ. ශ්‍රී ලංකාවේ ස්ථාවර තැන්පතුවක කාල සීමාව සාමාන්‍යයෙන් මාසයේ සිට අවුරුදු තුන දක්වා වේ. මෙම තැන්පතු සඳහා වැඩි පොලී අනුපාතයක් ද, අඩු කාලසීමාවකට අඩු පොලී අනුපාතයක් ද ගෙවනු ලබයි.

2. ණය ලබාදීම

මෙහි දී ණයක් යනු එකඟ වූ පොලී අනුපාතයකට, එකඟ වූ දිනවල දී, වාරික ව හෝ එකවර නැවත ගෙවිය යුතු ය යන කොන්දේසි මත ණය කරුවෙකුට ණය දෙන්නෙකු විසින් දෙනු ලබන නිශ්චිත මුදල් ප්‍රමාණයකි. ණය දෙන්නා මූල්‍ය ආයතනයක් නම් බොහෝ අවස්ථාවල දෙනු ලබන ණය සඳහා යම් ආකාරයක ආරක්ෂණයක් මූල්‍ය

ආයතනවලට අවශ්‍ය වෙයි. මේ අනුව වාණිජ බැංකුවක් සෑම තරාතිරමකට ම අයත් ව්‍යාපාරිකයන්ට සහ පුද්ගලයින්ට ණය ලබා දෙයි. බැංකුවක් ණය ලබා දීමේ දී විධි කිහිපයක් අනුගමනය කරයි. ඒවා කිහිපයක් නම්, අයිරා පහසුකම් (Overdraft Facilities), මුදල් ණයවර (Cash Credit), විනිමය බිල්පත් වට්ටම් කිරීම (Discounting Bills of Exchange), ඒක්ෂණ මුදල් (Call Money) යනාදිය යි.

- අයිරා පහසුකම්

බැංකු අයිරාවක් යනු බැංකුවක ජංගම ගිණුමක් හරහා පහසුවෙන් ලබා ගත හැකි කෙටි කාලීන ණයකි. මෙම පහසුකම යටතේ ජංගම ගිණුමේ ශේෂය ඉක්ම වූ වටිනාකමකින් යුතු වෙක්පත් නිකුත් කිරීමට ජංගම ගිණුම් හිමියාට අවකාශ ලැබේ. ගිණුම් ශේෂය ඉක්ම වූ ණය සීමාව වන අයිරා ප්‍රමාණය තීරණය කරනු ලබන්නේ බැංකු කළමනාකරු විසිනි. මේ සඳහා අයිරාවේ ගෙවීමට ඇති ණය මුදල සඳහා පමණක් පොලියක් ගෙවිය යුතු ය. මෙමගින් ණය ලබා ගත හැක්කේ ජංගම ගිණුම් හිමියන්ට පමණි.

- මුදල් ණයවර

මුදල් ණයවර යනු ව්‍යාපාරයකට නිකුත් කරනු ලබන කෙටි කාලීන ණයකි. මෙය බැංකු විසින් ණයකරුවාට දෙනු ලබන අත්තිකාරමක් ලෙස ද සැලකිය හැකි ය. මෙම පහසුකම මඟින් ගනුදෙනුකරුට බැංකුව අනුමත කරන ලද නිශ්චිත මුදල් ප්‍රමාණයක් දක්වා ණයක් ලබා ගැනීමට අවකාශ ලැබේ. මේ සඳහා ගනුදෙනුකරු ආරක්ෂණයක් බැංකුවට ලබා දිය යුතු ය. එම ආරක්ෂණයට බැංකුව නිකුත් කරනු ලබන ණයවරයේ ඇති මුදල් ප්‍රමාණය ආවරණය කළ හැකි විය යුතු ය. මුදල් ණයවර සාමාන්‍ය ණයකින් වෙනස් වන්නේ මෙම ක්‍රමයේ දී සම්පූර්ණ ණය ප්‍රමාණය ම ණයකරුට එකවර නො ලැබෙන නිසා ය. මෙහි දී ණය ලබා ගත හැක්කේ ණයකරුගේ අවශ්‍යතා අනුව වාරික වශයෙනි. එසේ වුව ද ණයකරුට අනුමත කරන ලද ණය සීමාව ඉක්මවිය නොහැකි ය. මුදල් ණයවර ලබා ගත් පසු ණයකරු ලබා ගත් ණය මුදල් ප්‍රමාණයට පමණක් ඔහු හෝ ඇය විසින් පොලිය ගෙවිය යුතු ය.

- විනිමය බිල්පත් වට්ටම් කිරීම

මෙය ද වාණිජ බැංකු විසින් ණය දෙනු ලබන ක්‍රමය කි. මෙහි දී සිදු වන්නේ යම්කිසි නිශ්චිත දිනයක දී ණය මුදලක් ගෙවීමට ණය හිමියෙකු විසින් ණය ගැතියකුට නියෝගයක් ඉදිරිපත් කිරීමකි. එම නියෝගය සහිත බිල්පත ණය ගැතියා විසින් ප්‍රතිග්‍රහණය කොට නැවතත් ණය හිමියාට බාර දෙනු ලබයි. එහි සඳහන් දිනයට පෙර දිනයක දී හදිසි මුදල් අවශ්‍යතාවක් ණය හිමියාට ඇති වුවහොත් මෙම බිල්පත එහි සඳහන් බැංකුවට ඉදිරිපත් කොට මුදල් ලබා ගත හැකි ය. මේ වන විට බිල්පත කල් පිරි නොමැති බැවින් ණය හිමියාගෙන් බැංකුව මුදලක් අය කර ගනී. එම නිසා බිල්පතෙහි සඳහන් වටිනාකමට වඩා අඩු මුදලක් ණය හිමියාට ලැබේ. මෙය බිල්පත් වට්ටම් කිරීම යි. බිල්පතෙහි සඳහන් බැංකුව මඟින් බිල්පතෙහි මතුපිට වටිනාකමෙන් අඩු කරන ලද මුදල් ප්‍රමාණය වට්ටම් ලෙස සැලකේ. සාමාන්‍යයෙන් වට්ටම් ගණනය කරනු ලබන්නේ බිල්පතේ සඳහන් මුදල් ප්‍රමාණය අනුව නිශ්චිත වාර්ෂික අනුපාතයකට ය.

• ඒක්ෂණ මුදල්

ඒක්ෂණ මුදල් යනු බැංකුවක් විසින් තැරැව්කරුවකු හෝ තැරැව්කාර සමාගමක් වෙත දෙනු ලබන ණය මුදලකි. ඔවුන් මෙම ණය ලබා ගන්නේ සුරැකුම්පත් මිල දී ගැනීම සඳහා ය. ඒක්ෂණ මුදල් ලෙස ගත් ණය මුදල කෙටි දැනුම් දීමක දී එ සැණින් ම මුළු මුදල හා නැවත ගෙවිය යුතු ය. ඒ සඳහා පොලියක් ද බැංකුව අය කර ගනී. කෙටි කාලීන ණය ලෙස ඒක්ෂණ මුදල් නිකුත් කරන්නන් වශයෙන් බැංකු වැදගත් සේවයක් ඉටු කරයි.

වාණිජ බැංකුවක නියෝජිත කාර්යයන්

තැන්පතු බාර ගැනීම හා ණය ලබාදීම හැරුණු විට වාණිජ බැංකු තම ගනුදෙනුකරුවන්ට නියෝජිත සේවා රාශියක් ද ඉටු කරයි. වාණිජ බැංකු විසින් මෙසේ පිරිනමනු ලබන නියෝජිත සේවා සඳහා සුළු කොමිස් මුදලක් අය කරනු ලබන අතර, එවැනි සේවා කිහිපයක් පහත දැක්වේ.

1. ලාභාංශ (Dividends) සහ ප්‍රාග්ධන ලාභ (Capital Gains) රැස් කිරීම

සමාගමක් තමන්ගේ කොටස්හිමියන්ට තම ආදායමෙන් කොටසක් ලෙස බෙදා දෙනු ලබන ලාභාංශ සහ කිසියම් වත්කමක විකුණුම් මිල එහි ගැනුම් මිල ඉක්මවා ගිය විට ලැබෙන ලාභය වන ප්‍රාග්ධන ලාභ රැස් කිරීම, වාණිජ බැංකු තම ගනුදෙනුකරුවන් වෙනුවෙන් කරනු ලබන එක් නියෝජිත කාර්යය කි. මෙම ලාභාංශ සහ ප්‍රාග්ධන ලාභ ගනුදෙනුකරුවාගේ ගිණුමට බැර කරනු ලබයි.

2. සුරැකුම්පත් මිල දී ගැනීම සහ විකිණීම

තම ගනුදෙනුකරුවන් වෙනුවෙන් කොටස්, බැඳුම්කර, ණයකර වැනි සුරැකුම්පත් මිලදී ගැනීම සහ විකිණීම වාණිජ බැංකු මඟින් සිදු කරනු ලබයි.

3. ණය උපකරණ රැස් කිරීම සහ ගෙවීම

වෙක්පත්, විනිමය බිල්පත් වැනි ණය උපකරණ ද වාණිජ බැංකු තම ගනුදෙනුකරුවන් වෙනුවෙන් රැස් කරනු ලබන අතර, ඒවා සඳහා ගෙවීම් කටයුතු ද සිදු කරනු ලබයි. මෙහි දී තම පළාතේ මෙන් ම පිට පළාත්වල වෙක්පත් රැස් කිරීමට වෙක්පත් නිශ්කාෂණ ආයතනය පහසුකම් සලසයි.

4. භාරකරුවකු වශයෙන් ක්‍රියා කරයි.

දේපළ හිමියන්ගේ උපදෙස්වලට අනුව ඔවුන්ගේ විශ්වසනීය දේපළ කළමනාකරණය කිරීමට බැංකු භාරකරුවකු ලෙස ක්‍රියා කරයි. මෙහි දී සිදු වන්නේ ගනුදෙනුකරුවන් ආරක්ෂාව සඳහා බැංකු තුළ තම අන්තිම කැමති පත්‍ර තැන්පත් කිරීම යි. ගනුදෙනුකරුවෙකුගේ අභාවයෙන් පසු එම ගනුදෙනුකරුවාගේ අන්තිම කැමති පත්‍රයේ සඳහන් ලෙසට කටයුතු කිරීමට බැංකුව බැඳී සිටී.

5. නියෝජිතයෙකු වශයෙන් ක්‍රියා කරයි.

වෙනත් දේශීය මෙන් ම විදේශීය බැංකු සහ මූල්‍ය ආයතන සමඟ ගනුදෙනු කිරීමේ දී වාණිජ බැංකු තම ගනුදෙනුකරුවන් වෙනුවෙන් නියෝජිතයෙකු ලෙස ඇතැම් විට ක්‍රියා කරයි.

වාණිජ බැංකුවක පොදු උපයෝගීතා කාර්යයන්

තම ගනුදෙනුකරුවන් සඳහා විවිධාකාර වූ උපයෝගීතා කාර්යයන් වාණිජ බැංකු ඉටු කරයි. බැංකු උපයෝගීතා කාර්යයන් ඉටු කරන විට නියෝජිතයකු වශයෙන් කටයුතු කිරීමක් සිදු නොවේ. එසේ සිදු කරනු ලබන පොදු උපයෝගීතා කාර්යයන් කිහිපයක් පහත දැක්වේ.

1. සංචාරක චෙක්පත නිකුත් කිරීම

සංචාරක චෙක්පතක් යනු ගෙවීම් මාධ්‍යක් ලෙස භාවිතා කළ හැකි මූල්‍ය ආයතනයක් මඟින් නිකුත් කරනු ලබන චෙක්පතකි. මේවා බොහෝ විට භාවිතා කරනු ලබන්නේ සංචාරකයින් විසිනි. ලෝකයේ බොහෝ රටවල් සංචාරක චෙක්පත් ගෙවීමේ මාධ්‍යයක් ලෙස පිළිගනී. මේවා අස්ථානගත වූ විට දී නිකුත් කළ මූල්‍ය ආයතනය එම සංචාරක චෙක්පත් ප්‍රතිස්ථාපනය කිරීමට බැඳී සිටී. එක්සත් ජනපද ඩොලර්, යුරෝ වැනි ලොව පිළිගත් ව්‍යාච්චාර මුදල්වලින් මේවා ලබා ගත හැකි ය. වාණිජ බැංකු ද රටින් බැහැරව යන ගනුදෙනුකරුවන් සඳහා සංචාරක චෙක්පත් නිකුත් කරයි. මේ හේතුවෙන් සංචාරකයින්ට බියකින් තොරව සංචාරය කිරීමට අවස්ථාව සැලසේ. ඔවුන්ට මුදල් ළඟ තබා ගැනීමේ අවදානම මෙම පහසුකමත් සමඟ අඩු වේ. සංචාරක චෙක්පත් නිකුත් කිරීම සඳහා බැංකු සේවා ගාස්තුවක් අය කරයි.

2. ණයවර ලිපි නිකුත් කිරීම

නියමිත වේලාවට නිශ්චිත මුදලක් ගැනුම්කරු විසින් විකුණුම්කරුට ගෙවන බවට සහතික කරමින් මූල්‍ය ආයතනයක් විසින් නිකුත් කරනු ලබන ලිපියක් ණයවර ලිපියක් ලෙස හැඳින්වේ. මිල දී ගැනීමේ දී ගැනුම්කරු පොරොන්දු වූ සම්පූර්ණ මුදල හෝ කොටසක් ගෙවීමට අපොහොසත් වුව හොත් මූල්‍ය ආයතනය එම මුදල් ප්‍රමාණය ගෙවිය යුතු ය. මේ අයුරින් තම ගනුදෙනුකරුවන්ට ණයවර ලිපි නිකුත් කිරීම ද වාණිජ බැංකු කරනු ලබන උපයෝගීතා කාර්යයකි. අන්තර්ජාතික වෙළෙඳාම්වල දී ණයවර ලිපි ඉතා ප්‍රයෝජනවත් වේ.

3. විනිමය බිල්පත් බාර ගැනීම

තම ගනුදෙනුකරුවන් වෙනුවෙන් දේශීය මෙන් ම විදේශීය විනිමය බිල්පත් බාර ගැනීම ඇතැම් විට බැංකු මඟින් සිදු කරනු ලබයි. මේ නිසා භාණ්ඩ ආනයන කටයුතු පහසු කරයි.

4. සුරක්ෂිතාගාර පහසුකම් සැපයීම

සුරැකුම්පත්, ස්වර්ණාභරණ, වටිනා ලියවිලි, ඔප්පු, අන්තිම කැමති පත්‍ර වැනි ගනුදෙනුකරුවන් සතු වටිනා භාණ්ඩ තැන්පතු කිරීම සඳහා වාණිජ බැංකුවල සේප්පු නිමවා ඇත. මෙම සේප්පු තුළ තැන්පත් කළ ඉහත කී වටිනා භාණ්ඩවලට ආරක්ෂාව සැපයීම බැංකුව සතු වගකීමකි. මෙහි දී බැංකුවේ නො සැලකිලිමත්කම නිසා සිදු වූ අලාභහානියකට පමණක් බැංකුව වග කියනු ලබයි.

5. උකස් ණය (Mortgage Loan) සැපයීම

ගනුදෙනුකරුවෙකුට යම්කිසි දේපළක් මිල දී ගැනීමට අවශ්‍ය වූ විටක දී ඒ සඳහා අවශ්‍ය මුදල් ප්‍රමාණය නො මැති වූ විට උකස් ණයක් ලබා ගත හැකි ය. මෙහි දී දේපළක මුළු වටිනාකම නොගෙවා එම දේපළ මිල දී ගනු ලැබේ. නියමිත කාල පරිච්ඡේදයක දී වාරික වශයෙන් දේපළේ මුළු වටිනාකම පොලිය ද සහිතව විකුණුම්කරුට ගෙවීමට ඇති කර ගන්නා ලද ගිවිසුමක් ලෙස උකස් ණය හැඳින්විය හැකි ය.

6. ණය කාඩ්පත් (Credit Cards) සහ හර කාඩ්පත් (Debit Cards) නිකුත් කිරීම.

ණය කාඩ්පතක් යනු චුම්භක පටියක් සහිත ප්ලාස්ටික් කාඩ්පතකි. වලංගු ණය කාඩ්පතක් හිමිකරුවෙකුට භාණ්ඩ සහ සේවා මිල දී ගැනීමට බලයක් ඇත. භාණ්ඩ හා සේවා මිල දී ගැනීමේ දී ණය කාඩ්පත නිකුත් කරන විට එම මූල්‍ය ආයතනය විසින් තීරණය කරන ලද ණය සීමාව ඉක්මවා නොයා යුතු ය. ණය කාඩ්පත් හිමියාගේ තොරතුරු ලබා ගන්නා වෙළෙන්ඳා එම තොරතුරු බැංකුවට ඉදිරිපත් කළ විට මිල දී ගත් භාණ්ඩය හෝ සේවාව සඳහා වැය වූ මුදල වෙළෙන්ඳාට ගෙවීමට බැංකුව බැඳී සිටී. එම මුදල ණය කාඩ්පත් හිමියා විසින් බැංකුවට නියමිත කාල පරිච්ඡේදයක දී ගෙවිය යුතු ය. එසේ ගෙවීමට අපොහොසත් වූ විට නොගෙවන ලද මුදල් ප්‍රමාණයට බැංකුව පොලියක් අය කරනු ලබයි.

බැංකු විසින් තම ගනුදෙනුකරුවන්ට නිකුත් කරන තවත් කාඩ්පත් විශේෂයකි හර කාඩ්පත්. කිසියම් මිල දී ගැනීමක දී හර කාඩ්පත් හිමියාගේ බැංකු ගිණුමෙන් මිල දී ගත් භාණ්ඩයේ හෝ සේවාවේ වටිනාකම හර කරනු ලැබේ. හර කාඩ්පත් සහ ණය කාඩ්පත් අතර වෙනස වන්නේ හර කාඩ්පතක වැය කළ හැකි මුදල් ප්‍රමාණයේ සීමාව එම කාඩ්පත හිමියාගේ බැංකු ගිණුමේ ඇති මුදල් ශේෂයට සමාන වීම යි.

7. විදේශ විනිමය මිල දී ගැනීම සහ විකිණීම

එක් රටක ව්‍යවහාර මුදලක අගය තවත් රටක ව්‍යවහාර මුදලක අගයක් ලෙස ගණනය කළ හැකි ය. මෙලෙස එක් රටක ව්‍යවහාර මුදල් ඒකකයක අගයට සමාන වන තවත් රටක ව්‍යවහාර මුදල් ඒකක ගණන විදේශ මුදල් අනුපාතය ලෙස නම් කරයි. බැංකුවක් ගනුදෙනුකරුවෙකුගෙන් විදේශීය ව්‍යවහාර මුදල් ඒකකයක් මිල දී ගනු ලබන අනුපාතය ගැනුම් මිල ලෙස ද ගනුදෙනුකරුවෙකුට විදේශීය මුදල් ඒකකයක් විකුණනු ලබන අනුපාතය විකුණුම් මිල ලෙස ද හැඳින්වේ. සෑම විට ම ගැනුම් මිලට වඩා විකුණුම් මිල ඉහළ අගයක් ගනී. මේ නිසා විදේශ විනිමය මිල දී ගැනීම සහ විකිණීම මඟින් බැංකු

ආදායම් උපයා ගනී. බැංකුවක් මෙම කටයුතු සිදු කරනු ලබන්නේ එම රටේ විදේශ විනිමය නියාමනවලට යටත්ව ය.

8. විදේශ වෙළෙඳ කටයුතුවලට පහසුකම් සැපයීම.

වාණිජ බැංකු ආනයන අපනයන වෙළෙඳ කටයුතුවල දී සේවා රාශියක් ඉටු කරයි. ණයවර ලිපි නිකුත් කිරීම සහ ඒවා සහතික කිරීම වාණිජ බැංකුවලින් සිදු කරන බව ඉහත සඳහන් විය. ඒ හැරුණු විට ඉදිරි විනිමය වෙන් කර දීම ද බැංකු විසින් සිදු කරයි. මෙහි දී සිදු වන්නේ විදේශ විනිමය අනුපාතයේ අඩු වැඩිවීම්වලින් ගැනුම්කරු ආරක්‍ෂා කර ගැනීම සඳහා නිශ්චිත ඉදිරි දිනයක දී ව්‍යවහාර මුදල් ඒකක දෙකක් හුවමාරු කර ගැනීමට පාර්ශව දෙකක් අතර ගිවිසුමක් ඇති කර ගැනීම යි. ඊට අමතරව දිගු කාලීන ණය සහ මූල්‍ය පහසුකම් සැපයීම මඟින් ද අන්තර්ජාතික වෙළෙඳාමට බැංකු පහසුකම් සලසයි.

9. ස්වයංක්‍රීය ටෙලර් කාඩ්පත් නිකුත් කිරීම

ස්වයංක්‍රීය ටෙලර් කාඩ්පත් ද වාණිජ බැංකු විසින් නිකුත් කරනු ලබයි. ඒවා මඟින් ස්වයංක්‍රීය ටෙලර් යන්ත්‍රවලින් මුදල් ලබා ගැනීම, ගිණුම් ශේෂය පරීක්‍ෂා කිරීම, මුදල් තැන්පතු කිරීම, බිල්පත් ගෙවීම වැනි කාර්යයන් සිදු කළ හැකි ය. මෙම සේවාව පැය 24 පුරාම බැංකු මඟින් ලබා දේ.

10. අන්තර්ජාල බැංකු කටයුතු සේවා පහසුකම් ලබා දීම

වාණිජ බැංකු තම ගනුදෙනුකරුවන්ට අන්තර්ජාලය ඔස්සේ බැංකු කටයුතු සිදු කිරීමට ද පහසුකම් සපයයි. පාරිභෝගිකයින්ට තම බැංකුවේ වෙබ් අඩවියට පරිගණකයක් හරහා සම්බන්ධ වීමෙන් බිල්පත් ගෙවීම් කටයුතු වැනි බැංකු කටයුතු තම නිවසේ සිට ම සිදු කළ හැකි ය.

සමාලෝචනය

මිනිසා විවිධ යුග පසු කරමින් ගොවි යුගයට එළඹ එහි ස්ථාවරත්වයට පත් වීමත් සමඟ ම බැංකු ක්‍රමයේ ආරම්භය සටහන් විය. මේසේ ස්ථිර පදිංචි ස්ථානයකට හුරු වී වත්කම් රැස් කර ගැනීමට තරම් දියුණු තත්වයකට පැමිණි පසු විවිධ වූ අවශ්‍යතාවන් සඳහා ස්ථානයකට සංක්‍රමණය වීමට සිදු විය. මෙහි දී ඔවුන්ගේ වටිනා ද්‍රව්‍ය එහා මෙහා ගෙන යාමට සිදුවීමත්, ඒවා ආරක්ෂා කර ගැනීමේ ගැටළුවලට ද ඔවුන් මුහුණ පෑහ. මේ හරහා රන්කරුවන් ළඟ මුදල් තබා යෑමේ ක්‍රමය ක්‍රියාත්මක විය. පසුව මෙම රන්කරුවන් භාවිතා කළ මූල්‍ය ක්‍රම වත්මන් සාම්ප්‍රදායික බැංකු ක්‍රමවලට ද සමාන වේ. ඉහත ක්‍රමයෙන් දියුණුවට පත් වෙමින් බැංකු ක්‍රමයේ මූලාරම්භය සිදු විය. ඒ අනුව එලෙස බිහි වූ ප්‍රථම බැංකුව ලෙස 1656 දී ස්වීඩනයේ Risk Bank බිහි වීම හඳුනා ගත හැකි ය. ලොක ඉතිහාසයේ වාණිජ බැංකුවල ව්‍යාප්තිය හා වර්ධනය 1816-1936 අතර කාලයේ සිදු විය. ඒ හරහා මේ කාලය තුළ Free Banking යන අදහස ලෝකය පුරා ක්‍රියාත්මක විය. ශ්‍රී ලංකාවේ බැංකු ක්‍රමය ගැන සලකා බලන කළ ශ්‍රී ලංකාවේ ධාන්‍ය බැංකු ක්‍රමයක්

ක්‍රිස්තු වර්ෂ අතර කාලය තුළ සිදු වී ඇති බවට සාක්ෂි සොයා ගෙන ඇත. තව ද ශ්‍රී ලංකාව තුළ 19 වන සියවසට පෙර වෙළෙඳ බැංකු ක්‍රමයක් ද ක්‍රියාත්මක වී ඇත. කෙසේ නමුත් ශ්‍රී ලංකාව තුළ විධිමත් බැංකු ක්‍රමයක ආරම්භය දැක ගත හැකි වනුයේ යටත් විජිත යුගයේ දී ය. ඒ අනුව ඔවුන් විසින් බිහි කළ මුල් ම බැංකුව 1828 දී ආරම්භ කළ මහනුවර බැංකුව යි. මේ හරහා දේශීය බැංකු ක්‍රමය වෙනත් මඟකට යොමු වීමට සමත් විය. 1977 විවෘත ආර්ථික ප්‍රතිපත්තිය ශ්‍රී ලංකාවට හඳුන්වා දී මෙන් පසු පෞද්ගලික බැංකු මෙන් ම විදේශීය බැංකු බිහිවීමේ ප්‍රවණතාවක් දක්නට ලැබුණි.

මෙසේ මූල්‍ය අතරමැදිකරණය සිදු කිරීම සඳහා ආරම්භ වුණු බැංකු ක්‍රමය අද වනවිට ක්‍රමයෙන් දියුණු වී ලොව පුරාම ව්‍යාප්ත වී ඇත. ඒවා වර්තමානයේ දී වෙළෙඳාම සහ අනෙකුත් ආරක්ෂිත කටයුතු සඳහා විශාල මෙහෙයක් සිදු කරයි. එසේම සාමාන්‍ය ජනතාවට සේවා රාශියක් සපයයි. මේ වන විට බැංකු ආර්ථිකයක අත්‍යවශ්‍ය අංගයක් බවට පත් වී හමාර ය. ජනතාවගේ ආදායම් තත්ත්වය සහ මූල්‍ය ගනුදෙනු ප්‍රමාණය ඉහළ යෑම හේතුවෙන් ලොව පුරා බැංකු කටයුතු ද ශීඝ්‍ර ලෙස ඉහළ ගොස් ඇත.

බැංකුවක් යනු මුදල් සමඟ ගනුදෙනු කරනු ලබන ආයතනයකි. එය මහජනයාගෙන් තැන්පතු භාර ගනී යි. විවිධ කටයුතු සඳහා මුදල් අවශ්‍යතා ඇති පුද්ගලයින්ට ණය සහ අත්තිකාරම් ප්‍රදානය කරයි. ණය දීමේ හෝ ආයෝජනය කිරීමේ හෝ අරමුණින් තැන්පතු භාර ගැනීම හා සම්බන්ධ ක්‍රියාකාරකම් බැංකු කටයුතුවලට ඇතුළත් වේ. තැන්පතු භාර ගැනීම සහ ණය දීම හැරුණු විට තවත් සේවා රාශියක් ද බැංකු සිදු කරයි. මේවා බොහෝ විට බිල්පත් එකතු කිරීම, රක්ෂණ වාරික ගෙවීම, සුරැකුම්පත් මිල දී ගැනීම සහ විකිණීම වැනි නියෝජිත සේවා වේ. එයට අමතරව සංචාරක වෙක්පත්, ණය කාඩ්පත්, සේප්පු පහසුකම් වැනි පොදු උපයෝගීතා සේවා ද සපයයි.

බැංකුවක් කටයුතු කරනු ලබන්නේ තැන්පත්කරුවන්ගේ මුදල් සමඟ ය. එම නිසා මෙම මුදල් කළමනාකරණය කිරීමේ දී බැංකුව ආරක්ෂාකාරී විය යුතු ය. තැන්පත්කරුවන්ගේ ඉල්ලීම් සපුරාලීමට ප්‍රමාණවත් තරම් මුදලක් බැංකුව සෑම විට ම ළඟ තබාගත යුතු ය. බැංකුවක සාර්ථකත්වය රඳා පවතින්නේ තැන්පත්කරුවන්ගේ සිතෙහි බැංකුව පිළිබඳව ඇති වන්නා වූ විශ්වාසය මත ය. තැන්පත්කරුවන්ට බැංකුව කෙරෙහි ඇති විශ්වාසය පළු වුවහොත් බැංකුවේ පැවැත්ම අවදානම් සහගත තත්වයකට පත් වේ. එබැවින් අවශ්‍ය තරම් මුදල් ළඟ තබා ගැනීමෙන් තැන්පත්කරුවන්ගේ ඉලක්ක සපුරාලීමට බැංකුව සුදානම් විය යුතු ය.

බැංකුවක් තමන්ගේ කොටස් හිමියන් වෙනුවෙන් ලාභයක් ඉපයිය යුතු ය. එය බැංකුවක ප්‍රධාන ඉලක්කය යි. තැන්පත්කරුවන්ගෙන් ලබාගන්නා මුදල් ගනුදෙනුකරුවන්ට ණය වශයෙන් ලබා දීම මගින් බැංකුවක් බොහෝ විට ලාභ උපයයි. එබැවින් බැංකුවක තැන්පත්කරුවන් සංඛ්‍යාව ඉහළ යන විට ගනුදෙනුකරුවන්ට දෙනු ලබන ණය ප්‍රමාණය ද ඉහළ යයි. එයින් වැඩි ලාභයක් ඉපයිය හැකි නිසා කොටස් හිමියන්ට දෙනු ලබන ලාභාංශවල වටිනාකම ද ඉහළ යයි. මේ නිසා බැංකු තමන් වෙත තැන්පත්කරුන් ආකර්ශනය කර ගැනීමට නම් තැන්පතු සඳහා තරඟකාරී පොලී අනුපාතයක් ගෙවයි. එසේ ම ද්‍රවශීලතාවක් ද පවත්වා ගනී. තැන්පතුකරුවන්ට ඕනෑම අවස්ථාවක තම මුදල්

නැවත ලබාගත හැකි නිසාත්, තම තැන්පතු සඳහා පොලියක් ලැබීමෙන් ලාභයක් උපයාගත හැකි නිසාත් මෙම ක්‍රම ඉතා වැදගත් වේ.

මේ අනුව බලන කල වාණිජ බැංකු මූල්‍ය අතරමැදිකරණය තුළින් අරමුදල් කාර්යක්ෂමව ප්‍රතිව්‍යාප්ත කිරීමක් සිදු කරයි. තවද අවදානම සහ පිරිවැය අවම කිරීම පිණිස වාණිජ බැංකු කාර්යක්ෂමව කටයුතු කරනු ලබන තැන්පතු සහ ආයෝජන අවස්ථා ඉහළ දැමීමට සුදුසු පරිසරයක් ගොඩනගයි. මෙලෙස අරමුදල් කළමනාකරණය සාර්ථකව කළ හැකි වීමෙන් වැඩි ප්‍රතිලාභ ඇති ආයෝජන සිදු කිරීම හා නිෂ්පාදන සහ රැකී රක්ෂා අවස්ථාවලට වක්‍රව දායක වීම මඟින් ආර්ථික වර්ධනය සඳහා ඉහළ දායකත්වයක් දක්වනු ලබයි. එයට අමතරව දේශීය සහ විදේශීය වෙළෙඳාමට උර දෙයි. කෘෂිකාර්මික අංශය දියුණු කිරීම සඳහා දායක වෙයි. මේ නිසා ආර්ථික සංවර්ධනය සඳහා සැලකිය යුතු මෙහෙවරක් වාණිජ බැංකු සිදු කරන බව මෙයින් පැහැදිලි වේ.

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ

සමරසිරි පී (2011), “මුදල් ගනුදෙනු බැංකු සහ ආර්ථිකය”, ශ්‍රී ලංකා මහබැංකු මුද්‍රණාලය, කොළඹ 10.

සමරසිරි පී (2010), “ආර්ථිකවිද්‍යා මූලධර්ම සහ ප්‍රතිපත්ති”, ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකු මුද්‍රණාලය, කොළඹ 10.

ශ්‍රී ලංකා මහබැංකු (2013), “වාර්ෂික වාර්තාව”, ඇම්.පී. ගුණසේන මුද්‍රණකරුවෝ, කොළඹ 10.